

KÖZMŰVELŐDÉS.

Az erdélyi római kath. irodalmi társulat heti közlönye.

Megjelenik minden szombaton. — A társulat minden rendű tagjai a lapot tagdíjaikért kapják. — Nemtagok részére előfizetési díj: egészévre 4 frt, félévre 2 frt, negyedévre 1 frt

Ugy a lap szellemi részét illető cikkek, mint az előfizetési pénzek a „Közművelődés“ szerkesztőségének Gyulafehérvárra a várba küldendők.

Az állam Isten nélkül,
megvilágítva a francia forradalom által.

(Német eredetiből fordította P. S.)

(Vége.)

A „francia forradalom“, mely XVI. Lajos gyenge országlása alatt tört ki, sok mindenféle okoknak volt gyászos következménye. A főokok legyenek itt feltüntetve: a) Hugonettáknak forradalmi valláselvei, melyeket ők a politikai téren is alkalmaztak. Legelőször is az egyház szentélyére tévék kezeiket, szakítottak a történelmi kötelekekkel; s vajjon miért nem szabadna kibontakozniok az állam korlátai közül? b) A Hugonettákkal évszázados küzdelem között kifejlődött királyi absolutismus, mely vaskezével mindent lenyomni törekedett. c) Az erkölcsi hanyatlás az udvar és a magasabb körökben, mely már XIV. Lajos alatt elérte tetőpontját, s a mely halálos méregként tovább és tovább terjedett. d) A hitetlen bölcsészek iratai, kiknek élén Voltaire állott s kinek jelszava volt mint tudva van „écrasez l' infame“ (pusztítsd el a becstelent, az egyházat jelezvén a „becstelen“ alatt); hozzá szegődött D'Alambert, ki inkább beburkolva és e tudomány által; Diderot, ki nyíltan és szívesebben; támadták meg a vallást és az erkölcsöket; ne hagyjuk említés nélkül még az erkölcs s jellemtelen Rousseaut, ki az érzéki elveket állítá fel az ember rendeltetésének céljául, s gyűlöletteljes irataival segítette feldulni a trónt és oltárt. E hitlenek iratai széleszen elterjedtek, a nép között szaporiták a gyuanyagot, melyből a francia forradalom s a legiszonyabb fejtelenségek lángoltak föl. e) A kormánynak megfoghatatlan gondatlansága, midőn mintegy elvakulva, engedé elfoglalni a felforgatás emberei által a tért s magát mintegy földre rántani. f) Az amerikai szabadságharc következtében felébredett szabadságláz, mely a „szabadság, egyenlőség, testvériség“ hangzatos eszmékkel a fejeket megzavarta.

A szenvedélyeknek illetén az egyház és király-ság elleni ingerültségében a forrongás kitörésére al-

kalmat az udvar pénzzavarai nyújtottak; midőn e miatt a nép sulyosan megadóztatván, legelőször a gazdag nemesség és papság adómentességét támadta meg. A Versaillesbe hívott országgyűlés, melyben a harmadik rend, az az a polgári rend képviselői először vevének részt, 1789-ben lön megnyitva. E gyűlésben nyilvánítá ki a harmadik rend azon kívánalmát, hogy a nemesség és papság vele közösen tanácskozzék s midőn mind a nemesség és papság ettől vonakodnék, július 10-én éjjel egy viharos gyűlésen a hirhedt Mirabeau kijelentette: hogy a polgári az egyedül törvényes gyülekezet s a melyet azért „nemzeti gyűlésnek“ is nevezett el. A forradalom kezdetének főhőse a chatresi püspöki helynök, az elesett — Sieges volt. A papságnak legtöbb képviselője és néhány nemes elfogadta a harmadik rend határozatait s a király kénytelen volt azokat megerősíteni. El lett ismerve tehát a nemzeti gyűlés s nem is sokára megmutatá minő szellem fajzata. A fortélyos minister Necker elbocsátása alkalmat nyújtott az általános felfegyverkezésre; Páris gyorsan megtelt felfegyverzetekkel, kik a július 12-iki éjjelen viharként a Lazaristák házára törtek, megkezdvén az iszonyu tettek előjátékát. A nemzeti gyűlés beleegyeztével Párisban a választó polgárok kezeihez keríték a főhatalmat, 48,000 emberből álló nemzeti gárdát szerveztek, kik július 14-én senki által sem akadályoztatva meg 28,000 db. fegyvert és husz ágyut ragadván el a rokkantok házából, a 40 katoná és 90 rokkant által védelt Bastille-t támadták meg, az őrsereget lándzsáikkal átszurván vagy a lámpavasokra felfüggesztvén, a Bastille-t a földdel egyenlővé tették. A Bastille lerombolása jelszóul szolgált a provinciákban levő nemesi várak megtámadására. A király nem merészelt ellenállni s ettől fogva a hatalmasok játéklapdája volt. Augustus 4-iki éjjelen „az emberi jogok“ ünnepelesen kihirdetettek, az osztály különbség lerontatott, a legfőbb hatalom a nép kezébe adatott, nem maradván egyéb a királynak, mint a nemzeti gyűlés határozataira ezután helyeslését adni. Augustus 11-én a tized minden kárpótlás nélkül eltöröltetett. A katonaság új esküformát kapott, melyben már nem a királynak, ha-

nem az állami képviseletnek fogadnak hűséget. Hangos fenyegetések és gunyolatok között kényszerült Versaillesból Párisba vonulni a király, ho la tanács teremben is e szavak hangzának felje: „lámpára vele! Kényszerből a nemzeti gyűlést is Párisba hívá. A zavar napról napra növekedett. October 10-én az lett indítványozva, hogy az egyházi javak nemzeti javaknak nyilváníttassanak, hogy az állami adósságot törlesszék azokkal s ez nov. 2-án el is fogadtatott egy felfegyverkezett banda halálfenyegetései mellett, a mely a püspököket és papokat meggyilkolással rémitette, ha ez indítványba bele nem egyeznének. Az 1790 év ápril 9-ke tüzetett ki a kath. egyházi vagyon eladásának határnapjául — még a protestánsoké bánatlanul maradt.

Most már a szerzetes rendekre került a sor. Legelőször azt határozták el, hogy egy községben egy nél több kolostornak nem szabad léteznie; azután kijelentették, hogy a törvény nem ismer el több ünnepeles fogadalmat, minden szerzetes rendet felment fogadalmá alól, tagjainak pedig évi díjt rendel. April 14-én átvette a kormány az egyházi javak kezelését és a papok fizetését magára vállalta. Továbbá magának az egyháznak isteni szervezete ellen intéztek támadást július 12-iki „civil constitutio“ által. Az eddigi 18 érsekség száma 10-re a 108 püspökség 73-ra szállítatott le; a székesegyházi káptalanok egyszerűen megszüntetettek; új plebaniák alapítása a püspöki és világi hatóság közös jogához tartozónak nyilvánítatott; a püspökök és plebanosok választása a nép, megerősítése az érsek joga; a püspököknek felszentelésök előtt a világi hatóság előtt esküt kell tenni: hogy a rájuk bízandó nyáj fölötti sz. gondoskodást a haza, király, nemzet és a törvények iránti hűségben fogják gyakorolni és a „civil constitutiót“ erejükhöz képest védelmezendik. Minden ezen rendeletek elleni tiltakozás daczára el lön határozva, hogy minden püspök és pap ezen constitutio elfogadására esküvel köteleztetik. A király kényszerítettén, megerősíté e törvényt s 1791. január 4-ike tüzetett ki az eskü letételének határnapjául. Azonban csak 4 püspök tevő le az esküt, 127 inkább lemondott mé tőségéről, mint jogairól; 50000-nél több plebanos és plebanos helyettes vonakodott letenni az esküt, azért tehát üldöztettek s többen kegyetlenül legyilkoltattak. VI. Pius pápa elveté a civil constitutiót ápril 13-án, felfüggeszté az esküt letett püspököket és papokat s kijelentette, hogy az új püspökök és plebanosok választása érvénytelen és semmis.

Hogy pedig a nemzeti gyűlés érzülete fölött senki se kételkedhessék, egy ápril 4-iki határozat által sz. Genovéva temploma pogány Pantheonná alakítottat át a „h a z a h ő s e i n e k“: Rousseau nak, Voltaire nek, Mirabeau nak temetkezési helyéül. A legdühösebb republicanusok és jakobinusok ösztöngzésére sept. 24-én lett határozva bosszút állani a pápán s Avignon és Venaissont Franciaországba bekebelezni, a mi megis történt iszonyu kegyetlenség között.

Párisban a pápa nyilvánosan a gunytárgyává tétetett, képe miután szamaron körül hurczoltatott, megégette. A király helyzete naponként súlyosbodott, menekülést kísértett, de ez meghiusulván, annál keményebb őrizet alá helyeztetett.

Ezalatt a királynak trónjától való megfosztása mind inkább és inkább hangoztatott és szélesebb körben talált tetszésre. Junius 9-én a kivándorlottak ellen kemény rendeletek bocsáttattak ki, melyekben szigoru büntetés terhe alatt a hazába visszatérni kötelességévé tétetett; július 30-án minden lovagrend megszüntetett; september 30-án az alkotmányozó gyűlés bezáratott; october 1-én pedig megnyílt a t ö r v é n y h o z ó g y ű l é s, melyben a Jakobinusok ragadták magukhoz a hatalmat. Nov. 29 az eskü tétel kötelme minden papra kiterjesztetett és a vonakodókra a legszigorubb büntetések szabattak. A papokat és párhiveiket üldözők dühe Párisból áthatott a provinciákba is s a véres jelenetek mind gyakoribbak lettek. 1792. apr. 6-án megtiltatott a papi öltöny viselete, angust. 17-én minden apáca kolostor bezáratott; 25-én a templomi illetékek megvonattak; aug. 26-án kimondatott az esküt megtagadó papok elfogatása, miután még előbb aug. 10-én a királyi kastélyt feladták a király nejevel együtt a Louxembourg palotába, később a Templé be börtönöztetett. S most megkezdődött a papok véres üldözése, egyedül Párisban 300 pap gyilkoltatott le. Ugyan akkor a törvényhozó gyülekezetnek egy tagja nem irtozott így szóllani egyik nyilvános ülésen: „egyedül az okoz nekem fájdalmat, melyet magammal viszek a sirba, hogy még vallást hagytam magam után a földön“. Megállapodás nélkül haladtak tovább az akadály nélküli teren. Az anyakönyvek vezetése a polgári hatóságnak adattak át (sept. 20.) és a házasság felbontathatása is ki lett mondva, mely rendelet mennyire kedves volt a párisiak előtt, kitünik abból, hogy két év alatt 5900 házasság bontatott fel. Sept. 2—7. napjaiban csak magában Párisban 12000 áldozat hurczoltatott a vérpadra, melyeken az embertelenek pokoli dühvel kegyetlenkedtek. Sept. 21-én megnyílt a n e m z e t i c o n v e n t, melyben az ugynevezett hegypártiak: Robespierre, Danton és Marat uralkodtak. A királyság megszüntnek nyilvánítatott és a király, Capet Lajos polgár neve alatt dec. 11-én a törvényszék elé állítatott, 57. kérdést intéztek hozzá; mire a convent kimondá a „bűnös“ szót s elhatározta a nép megkérdezése nélkül az ügy azonnali letárgyalását; 1793. jan. 17-én mondatott ki a király felett a halál ítélet s 20-án ellátva a végszentségekkel a vérpadra lépett, utolsó szavai valának: „megbocsátok halálom okozóinak és kérem az Istent, hogy vérem, melyet most kiontani készültök, soha se szálljon Franciaországra“, s lehullott az ártatlan király feje, mialatt a pap e szavakat hangoztatá: „sz. Lajos fia szállj az égbe föl!“ Az ittas katonák kiáltozák, hogy: „éjjen a köztársaság“, de a nép hallgatott. Halálcsend uralgott e napon Párisban, mindenki bezárta ajtaját; csak a

Jakobinusok ujjongtak és táncoltak örömben a vérpad körül a borzalom e napján.

S most megkezdődött a francia republica legirtózatosabb korszaka. 44000 forradalmi törvényszék alakított, ugyanannyi guillotinnal, melyek folytonos tevékenységben voltak, a köztársaságra veszélyes evének kiirtásában. Némely helyen a munka gyorsabb végezhetőse céljából tömeges vízbefulladásához és agyonlövéshez folyamodtak a hohérok. A nőket, kik férjeik számára kegyelmet mertek esdeni, a guillotin oszlopaihoz kötözték, hogy kivégzett férjeik vére őket befecskendezze; legyilkolták a gyermekeket is, kik atyáikat elárulni vonakodtak. A családi köteleknek is megkellett szünnie. Oct. 16-án a királyné is a vérpadra hurczoltatott, utolsó szavai valának: „Isten világosítsa fel és inátsa meg gyilkosaimat! gyermekeim éljete boldogul, én atyátokhoz megyek.“

A király elfogatásának évfordulóján 1793. aug. 10-én kihirdettetett az új alkotmány; a keresztény idószámítás el lön törölve és a republicanus nap-tár hozatott be. Az új törvényben minden keresztényes mellóztatott; a templomok megszentés telenítettek, eladatattak, avagy leromboltattak. A nov. 7-iki törvény felfüggesztette a kath. isteni tiszteletet, helyette az ész bálványozását rendelvén el, melynek pap női kéjhölgyek valának. Vakmerően megtagadták Isten létét és szemtelenül igazságosságát, „ha létezik“ bosszura hívták fel. A temetőkben e felirat volt olvasható: „a halál örök álom“ Nov. 10-én ünnepeleék meg az ész ünnepeét Páris főtemplomában a Notre Dame-ban. Egy Candeille nevű kéjhölgy attetsző flor köntösbe öltözve, égszinkék köpenynyel vállain, veres jacobinus siphával, kezében lándzsát, az új istenség symbolumát tartva, lábaival egy keresztet taposva, körülvéve hason személyektől, diadal kocsin vitetett be a templomba. A convent követte őt. A templomban a főoltárra emelték az említett kéjhölgyet tömjénfüsttel árasztván el, míg az alatt a szabadság dicsénekét zengedezték.

Ez volt az őrzöngéseknék tetőpontja, mely sokáig nem tarthatott. Az ész istennőjének tiszteletével hamar jóllaktak. Robespierre a convent által kinyilatkoz-tatta, hogy létezik egy „legfőbb lény“ és hogy a lélek hallhatatlan; nem sokára ünnepeit is ültek a legfőbb lény tiszteletére. Korlátlanul dühöngők ezután Robespierre még saját legjobb barátai ellen is, mindenkit a guillotin alá küldött, ki utjában állt s e miatt minden párt előtt gyűlöletes lett. A pártok tehát közös erővel megbuktatásán munkálkodtak. 1794. július 27-én elfogatott Robespierre a conventben; a polgári csapatok védelmére keltek, de a convent csapatai szétugraszták azokat. A kegyetlen Robespierre önmaga akart végetvetni életének, de a golyó agya helyett állat marczangolta szét. A gyászszekéren. kötözve hurczolatott kihallgatásra a convent elé, követve a nép örömrivalgásai által. A gyűlésteremben egy asztalon feküdt, égető seblázban, egészen más napig ezen állapotban hallgatta meg halál ítéletét, mely d. u. 4 órakor rajta

végre is hajatott. A vérpadon leszaggatták arczebének kötelekei, hogy mindenki láthassa utálatos arcát: a guillotin bárdját sem bocsátották egy darabig le, hogy annál tovább szenvedje ama halálfélelmet, melyet ő annyinak okozott. Így halt meg ez emberi alakban öltözött szörnyeteg, senkitől sem sajnálva, mindenkitől átkozva. Halála után párthívei is egymásután a guillotin alatt vértettek el.

Ezzel a rémuralom véget ért s mindenfelé a józanodásnak csillámai tünedeztek fel, még a Conventben is, hol Lecontre követ már eme szavakat hangoztatá: „azon nép, mely elüzi magától az Istent, vallást; a templomokat lerombolja, az Isten tiszteletét megszünteti, megfosztja magát honától és az erkölcsöktől, maga kovácsolja magának a rabszolgaságlánczait. A vallás megvetése tönkretett egy nagy államot, ez lesz sorsa azon népnek is, melynek törvényhozó testülete nem az erkölcsiség és vallás alapelveire támaszkodik.“

A mérges magvak széthintve a francia forradalmi férfiak által hasonlóan a dudvához, mindenütt az egész polgáriusult világon meghonosultak; csak a franciaországi iszonyu tettek, mint practicus alkalmazásai a forradalmi elveknek, rettenté vissza a haladás férfait hasonló kezdeményezéstől. Ez utálatos tanok még most sem tüntek el a földszinéről: sőt napjainkban újból felüték fejöket. Nem csak Franciaországban, hanem az egész világon minden népnél találnak követökre. A „Germania“ sept. 2 ról tudósít benünket a „szabadgondolkozók“ egy. Brüsselben tartott gyűléséről, melyen nem csak a belga szabadgondolkozók jelentek meg, hanem Holland, Német-, Francia-, Angolország és Amerikából is többen s a kiknek csak egy Robespierre lehetne méltó főnökük. Az ott elfolyt társalgás és szónoklatok a Jakobinusok dühöngő kifakakásaira emlékeztetnek vissza. Egy párisi cultus-budget megszüntetését és az oktatásnak kizárólagosan a laikusok általi kezelését indítványozta. Egy másik elsőbbnek vélte az állam és a vallásnak egymástól való elválasztását. Egy angolnő hosszú beszédet tartván a szabadgondolkozásnak angolországi tiszteletéről, kimondotta: hogy a szabadgondolkozásnak célja az atheismus és republicanismus ezen szavakkal végzé beszédét: „a papok elátkozzák a szabadgondolkozókát, a nép szereti őket. Legyen a menny és az ima a papoké: miénk a föld munka és az emberek. Csak hordják a katolikusok az egyház igáját, a miénk legyen az emberiség sz. hite és alapelvei: a szellem hallhatatlansága és az emberiség kötelmeinek teljesítése.“ Egy párisi dicsőíté az „ész istennőjét eszméjének feltalálóját, mint a szabadgondolkozásnak teremtojét és Isten káromlásában annyira ment, hogy azt leírni a toll is reszket. Egy másik az angol atheismust dicsőíté s így szólott: egy új korszak kezdődik, mindenki saját házában önmagának lesz királya, a természet templomában önmagának lesz papja.“ Egy amerikai magasz-

talá a szabadgondolkodás alapelveit: „se király, se pap, sem Isten“, hanem igen a nemzetek egyenjogúsága és a háburu mellözése, ennek elérésére pedig a forradalom. Egy magdeburgi német megakarja a világot szabadítani a „betű rabszolgaságától,“ a hit és vallás zsarnokságától: beakarja hozni az igaz, szép és jó „kulturát“, mely a tudomány, művészet és politikában nyilvánulna. Egy másik német „német alapoossággal“ kimutatni törekedett, hogy nem a vallás, hanem az ateizmus a föld boldogítója. A belgák is előterjeszték programjokat; a vallás kizárandó az oktatásból, mind a magán, mind a nyilvános téren; nem kell többé pap sem a születésnél, sem az iskolában, sem a házasnál, sem a halálban. Egy belga államtanácsos pedig azzal dicsekedett, hogy az állam a szabadgondolkodás elveit fogadta el.

Az elősoroltakban jelezve vannak napjainknak liberális öröngése, örültsége és veszedelmes elvei, melyeket mindaz elfogad és terjeszt, ki a vallást, az egyházat, annak szolgálait megveti, s a világ szeméi előtt nevetségessé teszi; akár öntudatosan, akár öntudatlanul tegye azt. Vajha Istennek irgalma és kegyelme megmentené napjainkat azon elvek valósulásától nehogy mi egy új francia forradalmat kénytelenítettünk át élni, mely még több tekintetben fölülmulhatná az előbbit!

Oltáregyleti tudósítás.

Bereczk. (Háromszékmegye) 1880. November 19.

(Vége.)

Élénk éljenzés kísérte ezen lelkesítő vezérszavakat, melyek után elnök bárónő elfoglalván az elnöki széket, következőkép szólott:

Tisztelt közgyűlés! Fájdalom, már két éve annak, hogy a Mindenható által reám mért nagy veszteség miatt közgyűlést nem tarthattam. Ez életem egén lezajlott nagy vihar után ma foglalva először el ezen elnöki széket, miután mindnyájokat melegebben üdvözölnem, nem tehetem, hogy oly hosszú távollét után most a viszontlátás által felköltött mély érzéseimnek bár lassu hangot ne adjak, kifejezésére annak, mit szivem egész mélyével, lelkem minden erejével óhajtok. És mi lehet az más, minthogy a kézdivásárhelyi Oltáregylet által a jótekonyság mezejében ültetett csemete, mely már élőfává emelkedett, mielőbb oly terebélyessé fejlődjék, mely számtalan erős ágait minden szükséges irányba terjesztve mindazon szegény templomoknak, melyek hozzá bizalommal fordulnak, szükségéit pótolja és lelki megelégedést, lelki üdvöt és boldogságot okozzon mindazoknak, kik főczéljukul tűzve ki az igazi vallásosság követését és terjesztését egy szív- és egy lélekkel ezen együlethez csatlakoztak.

Teljes bizalommal fordulok tehát mindnyájokhoz és kérem az Isten nevében: ne lankadjon soha buz-

galmunk ezen szent ügy érdekében, hanem teljes odaadással csoportosuljanak valamenyen azon zászló alá, melyet Isten dicsőségére a valódi vallásosság gyakorlására és a szegény templomok szükségének fedezésére alapítottunk. Tegyük le önként áldozataikat azon szent oltárra, karolják fel annak ügyeit teljes odaadással, munkálkodjanak ernyedetlen kitartással, és akkor bizonyára a kitűzött cél megközelítése által lelkiismertők gazdagon meg lesz jutalmazva. Bizonyára mindnyájan érezték azon menynevi boldogságot, mely valamely önzéstelen jó cselekedetnek gyakorlásakor szivünket elfogja; ezek a földön feltalálható egyedüli rózsák, melyeknek tövisei nincsenek és melyek soha el nem hervadnak, hanem a mint ápolják és fejlesztik őket, mind maradandóbbakká válnak és nem csak ezen, hanem a más világon is boldogságot eszközölnek! Gazdagítsátok tehát földi pályafutástokat mentől több ily hervadhatlan rózsával, fűzzenek koszorut belőlök és ez halálukkor a legdíszesebb szobornál is szebben fogja sirhalmukat ékiteni és lelküket végnélküli boldogságra érdecsíteni. Ha ezen csallhatlan igazságot mindenki szem előtt tartva annak nagy horderejéhez képest, a jó cselekedetek gyakorlását igazi vallásosságból kifolyólag követné, gondolataival, tetteivel nem tapadna annyira a földhöz és nem gyarapítaná csak földi javait, miből éppen semmit sem vihet magával egy más világra, bizonyára már itt e földön több volna a megelégedett boldog ember.

Az igazi vallásosság, fájdalom napjainkban általánosságban ritka tüneménynyé vált és abból származik következetesen az, hogy annyi a magával és tetteivel meghasonlott szerencsétlen ember, ha a történelmen is végig nézünk, meggyőződhetünk arról, hogy sem fejedelmek, sem egyesek, sem pedig nemzetek, kiknél a vallásosság hiányzott, boldogok nem voltak! Ha tehát a kézdivásárhelyi Oltáregylet ezen mostani korszaknak nagy hiányát felfogva az igazi vallásosság helyre állítását férfiú erős kitartással kivívja, és e végett semmi küzdés és nehézségtől vissza nem retten, akkor a jelen és utókorra oly nagy befolyásu intézmény leend, melynek boldogító hatása századokra ki fog érní, és mindnyájan, kik ezen szent ügyben munkálkodnak, méltóknak fognak mutatkozni arra, hogy Krisztus Urunk érettök a kereszt halált kiszenvedte, és így méltók arra is, hogy az Ő követőinek neveztesenek. E feladat bár mi nagy is, és talán némelyek előtt véghetetlen nehéznek is tűnik fel, de ha mélyen belé gondolunk a dolog lényegébe és a sebet ottan kezdiük orvosolni, a hol az valóban orvosolható is, akkor az nem is nevezhető oly nehéznek. csak jó indulatot és akaraterőt igényel és pedig kiválólag a nők részéről, mivel különösen az ők hatáskörébe tartozik fiaikat és leányaikat vallásosan nevelni, és a velők érintkezésbe jövőkkel vallásos befolyást gyakorolni, ha ezen szent kötelességöknek eleget tenni semmi körülmények közt sem mulasztják el, akkor az igaz vallásosság terjedni fog önként és áldás dusan, és miként a harmat a növényzetet, úgy fogja a vallás

frissességben és épségben tartani lelkiállapotukat és kedélyöket.

Szivem mélyéből könyörgök az egek Urához, hogy ezen szavaim ne hangozzanak el kiáltó szóként a pusztában, hanem szíveinkben mély gyökeret verve a kívánt eredményt megteremjék, és ezen buzgó óhajjal a közgyűlést megnyitottnak nyilvánítom. —

Lelesült éljenzés kísérte ezen szép elnöki megnyitó beszédet. Az általános benyomás, melyet az a jelenlévők kedélyére gyakorlott, eléggé tanusítá, hogy a beszéd célját: az igazi vallásosságnak jó tettekbeni ápolását és fokozását épen nem tévesztette el. Erre következőt egyleti főjegyzőnek titkári jelentése az egylet működése és vagyoni állásáról, a mit külön és részletezetten is eléggé megvilágít a kézdivásárhelyi Oltáregyletnek jelen év augusztus 1-éről szerkesztett és kiadott „M á s o d i k t u d ó s i t v á n y a”, melyből egy példányt a főtisztelendő szerkesztő urnak saját bölcs belátása (szerinti ismertetés végett ide) teljes tisztelettel mellékelek. —

A titkári jelentéssel kapcsolatosan betérjesztettek a közgyűlésnek az egylet külön pénztári számadásai 1876. november 19-től 1879. december 31 ig, melyek megvizsgáltatván, elfogadtattak s egyleti főjegyzőnek azok összeállításáért szíves köszönet szavaztatott.

Ezután kezdetét vette az egylet tiszviselőinek és a 40 tagu nagy bizottmányának megválasztása 3 évre. A közbizalom kevés kivétellel ismét az előbbieket megválasztásában nyilvánult. Nehány tiszt. bizottmányi tag új segédnök és egyletterjesztők kinevezése és megválasztása után a közgyűlés a h a r m a d i k t á r l a t létesítését mondotta ki határozatilag. A megnyitást jövő februárnap utáni hétfő, a bezárást szecserára határozván. A benyújtandó kérvények határnapjául 1880. november 18 ika tüzetett volt ugyan ki, de kivételesen ez uttal az kiterjesztetett 1880. december 31-ig.

Szóba jött még a közgyűlésen az alapszabályok némely szakaszainak módosítása; az egylet szeleesebb körbeni terjesztése p. o. Udvarhelymegyében; a tárlat költségeinek fedezetére — egyelőre — előirányoztatott: 350 frt o. é. még pedig az 1880-iki tagilletményekből, érintetlen hagyatván a tőke. És ezzel a közgyűlés bezáratott, a mint megnyitott vala az i m á d a n d ó U r J é z u s legszentebb nevében. —

A közgyűlést nyomban követte a bizottmányi gyűlés, mintegy: 40–50 tag jelenlétében. E gyűlésen megállapodás történt a rendezendő tárlat mikénti keresztül vitelében; nem különben a jövő farsangi idény alatt az egylet javára rendezendő egy szerény tánczestély iránt, melyekre nézve egy szűkebb körű állandó bizottmány küldetett ki.

Továbbá letárgyaltatik az idáig beérkezett kérvények — száma: 15, melyekben 78 darab különbéle tárgyak kérvényeztetnek, s melyek — az értékessebbek — beszerzésére 300 frt megszavaztatott, a többiek az egylet működő és jótévő tagjai által fognak lehetőleg fedeztetni, felhatalmaztatván egyleti igazgató a netán még szükségesek meghozatására. stb.

És ezzel a bizottmányi gyűlés is szokott módon bezáratott. Isten áldása legyen munkánkon!

Közli:

Bálint László,
egyleti főjegyző.

TÁRCSA.

Jam lucis orto sidere.

A nap az éj homályiból
Kikelt; kérjük az ég urat.
Hogy míg munkálva fáradunk,
Ne érjen baj e napon át.

Nyelvünket vesse fékre, hogy
Viszály dühét ne keltse fel;
Szemünk elől a hiúság
Csábtárgyait takarja el.

Oltsa belénk a tisztaság
S a szorgalom erényeit;
A józan élet irtsa ki
A test bünös érzelmeit.

Hogy így, ha majd leszállt a nap,
S az éj terült a földre szét:
Kerülve a világ zaját,
Imádjuk Isten szent nevét.

Dics-ének zengje s áldja az
Atyát és egyszülött Fiát
S mindkettejök Szent-Szellemét
Most és örök időkön át!

Irtár Tiel.

Kisebb közlemények.

— A hadköteles lelkészek fölmentése az évenkénti személyes jelentkezés alól. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministerium a következő átiratot intézte az egyházmegyei főhatóságokhoz ez ügyben:

A magyar kir. honvédelmi ministerium folyó hó 12-én 42,549. szám alatt kelt átiratából azon értesítést vettem, hogy a cs. és kir. közös hadügyministerium közleménye szerint a nyilvános avagy nyilvánossági joggal felruházott tanintézeteknél és népiskoláknál hittanítók gyanánt működő tartalékos táborig lelkészek, előjáráságaik megkeresésére, az illető parancsnokságok által fölmentendők az évenkénti tisztifőjelentkezéseknél (Hauptreport) való megjelenés alól.

Ugyan ilyen fölmentésben részesítendők a hadkötelek alatt álló és hasonló minőségben működő azon lelkészek is: a kik átmenetileg a legénység állományába tartoznak, és tartalékos táborig lelkészekké való ki-neveztetésökig, az ellenőrzési szemléken megjelenni kötelesek.

Ez alkalommal a magy. kir. honvédelmi ministe-

rium maga részéről kifejtette, hogy ezen kedvezményt a honvédséghez besorozott és hasonló minőségben működő lelkészekre is kiterjeszti, a honvédszázaljak parancsnokságait ez értelemben fogván utasítani.

— Fogarásból írják lapunknak. — Boldogemlékü Mária Terézia királyné halála százados évfordulati napjának emlékére tartott ünnepély előestéjén minden harang meghuzatott.

November 29-én 10 órakor négy pap segédletével megtartott az ünnepélyes isteni tisztelet. P. Simon Jenő házfőnök ur mindent megtett az ünnep fényének emelésére. De különösen kiemelendő, hogy Max Tivadar, nyugalmazott cs. kir. százados és főegyházgondnok ur, ki minden alkalommal egész önfeláldozással és fáradhatlan tevékenységgel működik egyházunk érdekében, egy izléssel díszített, fényes Castrum dolorist állított fel; ezen célra a katona térparancsnokság szolgáltatta a szükséges fegyvereket.

A ravatalra a következő koszorúk küldettek be u. m: A Ferenczrendi szerzetesek részéről ily felirattal: „A háládatos ferenczrendiek“, két más koszoru ily feliratu szalaggal „A háládatos kath. tanuló ifjúság:“ a német nyelvű megtelepültek részéről egy koszoru ily feliratu szalaggal „Mária Terézia császárné halálának százados évfordulati napján, hálás emlékül a német települtek.“

Az ünnepélyes isteni tiszteleten az összes polgári és katonai hatóságok, valamint az iparos testületek képviselve voltak. Heller Frigyes, tanító.

Irodalom.

Sullay.

Kivonatol ismertetés.

I. RÉSZ.

(Folytatás.)*

Igaze, hogy a római pápa tévmentessége zsarnokság?

III. Lelkiismeretszabadság és tévmentesség. Alig van oly eszme, melyet az emberi ész és tudomány annyi tévelylyel, annyit helytelen, vagy roszakaratu értelmezéssel körül sáncozott volna, mint épen a lelkiismeretszabadság eszméje. Innen aztán a társadalmi, politikai és vallási élet terén felburjánzó éles ellentétek, egymást ostromló tények és intézmények: innen a kulturharcos liberalizmusnak amaz állítása: hogy a pápai tévmentesség ellenkezik a lelkiismeretszabadsággal. Lássuk tehát:

1-ör. a lelkiismeretszabadságnak mi voltát. Mindazon liberális részben atheus bölcsészeknél, kik a lelkiismeretet „az autonom emberi ész szavában“ vagy „az absolut szellem önmagát-

tudásában,“ vagy továbbá „az önmagát itélő erkölcsi tehetségben,“ vagy végre Strauszszal az emberi kényszeridomítás produktumában“ helyezik, lelkiismeret szabadságról szó sem lehet. Mert az ily lelkiismeret csakis önmagában birja tekintélyét s önmagától nyeri szentesítését. De ha ily öntekintélyű és önszentesítő lelkiismeret szabadsággal felruháztatik, szabadsága nemsokára korlátlan függetlenséggé fajul, mely pedig a legalkalmassabb arra, hogy saját korlátlan szabadsága által másokat rabszolgaságba döntsön. Az ilyen lelkiismeret szabadságnál minden cselekményeink utolsó indoka és szentesítése így fog hangzani: „mert én így látom jónak, mert nekem így tetszik,“ mi pedig nem egyéb, mint a legdurvább önkény, melynek ha egy állam is lesz letéteményesse, csak rablánczra fogja bilincselni az egyedek lelkiismeretét, mint ez a római pogány caesarizmus történetéből látható, melynek vésszes következménye valamint akkor nem volt, úgy jelenleg sem lenne kikerülhető. Mert ki fogja ellenőrizhetni, hogy az egyedek korlátlan lelkiismeret szabadságukkal összeütközésbe ne jöjjenek, hogy a lelkiismeretszabadság jogcime alatt ki ne fejlődjék ama nagy csata, melyben mindenki, mindenki ellen elkeseredett élethalálharcot viv, szükségképen az erősebbnek diadalával, a gyengébbnek leveretésével és szolgaságával fog végződni, és a mely így az emberiség nagy többségét nemcsak a külső lelkiismeret szabadságtól fosztja meg, hanem okvetetlen az erősebb önkényének zsarnok hatalmának rabjává teszi?

Miben áll tehát a valódi lelkiismeretszabadság? Némelyek azt a „cultus-szabadságban,“ az ugynevezett szabad vallásgyakorlatban helyezik. Csakhogy ezen szabadság tekintve a lelkiismeret szabadságnak, hanem csak passiv oldala a lelkiismeret szabadságnak, sokrészben egyoldalú jogviszony, melynek célja nem annyira a lelkiismeret szabadságának biztosítása, mint inkább szabályozása, korlátozása: nem egyéb, mint „a lelkiismeret szabadságának az állam részéről való részleges elnyomása.“ Miután tehát a valódi lelkiismeret szabadság és azon külső politikai jogviszony között, melyet a modern világ szintén lelkiismeret szabadságnak nevez lényeges különbségnek kell lennie: és ha továbbá a lelkiismeret valódi szabadságát helyesen akarjuk felfogni, nem szabad idegen fogalomból, idegen érdekekből kiindulni: világos, hogy azt csakis magából a lelkiismeretből, ennek természetéből, rendeltetéséből, kötelességeiből és jogaiból kell lehoznunk. Ezekből kiindulva pedig a valódi lelkiismeret szabadság nem egyéb, mint: a lelkiismeretnek legtermészetesebb, legigazabb, legnemesebb szabadsága, a benne nyilatkozó erkölcsi törvényt a mi önünkben akadálytalanul emelhetni érvényre, önnön tekintélyével és erkölcsi hatalmával, minden idegen befolyás és kényszer nélkül zavartalanul idomithatni erkölcsiségünket s Istentől nyert nagy feladatát személyes tehetségeink felhasználásával mibennünk, valamint a gyakorlati életben szabadon, akadálytalanul betölthetni.

S midőn ezen legnagyobb, legterjedelmesebb, és leg-

*) Lásd a „Közm.“ 48-ik számát.

nemesebb legkiismeretszabadságot a kath. egyház mindennél többre becsüli, minden kitelhető gondgal, buzgalommal és önfeláldozással neveli, erősíti és tökéletesíti, mely az ó- közép- és újkorból millió és millió martírt tud felmutatni, kik, a lelkiismeretszabadságot vértökkel pecsételték meg: ki meri még azt állítani, hogy a kath. egyház vét a lelkiismeretszabadság ellen, hogy lelkiismeretkényszert ápol kebelében? És mégis csodálatos! vannak, kik e kérdésre „igennel“ felelnek, azt állítván: hogy a római pápa tévmentességének tana szolgáltságba hajtja a lelkiismeretet és valódi lelkiismeretkényszert és zsarnokságot honosít meg az egyedben és az egyházban. Lássuk tehát b) a lelkiismeretszabadságnak a pápai tévmentességhez való viszonyát. Szerző miután a megelőző cikkben tartott sorrend szerint, megdöntetlen érvekkel kimutatta volna azon ellenvetés igaztalanságát, mintha a katholicismus általában, különösen pedig az isteni kinyilatkoztatás és az egyház dogmái veszélyeztetnék a lelkiismeret szabadságát, és kimutatta begyűzően, hogy ezek ellenkezőleg annak legfőbb támaszai és tökéletesítői, áttér tulajdonképi tárgyára a lelkiismeretszabadság és a pápai tévmentesség közti viszony bővebb tárgyalására, és körülbelül emigyen okoskodik: Minden emberi szabadságnak legközelebbi tárgyilagossá kuforrása létadója nem más, hanem csak a hiteles isteni igazság. Ezen abszolút igazság pedig az Uristennek ama világos, határozott tanaiban nyilvánul, melyeknek tisztá tévmentes megőrzésére egy oly helyettes tanítót rendelt, ki az Ő segélye mellett mint abbéli akarátának eszköze, hogy az igazság örökké megmaradjon, tévmentesen tanítja a kinyilatkoztatott tanokat. Ezen csalatkozhatlan tanítóban mintegy megtestesült igazság nemzi kötelelességeinket; kötelelességeink jogainkat; jogaink pedig nemzik szabadságunkat. És ha így áll a dolog miképen képzelhető, hogy a lelkiismeretszabadság, mint minden egyéb emberi szabadságnak legelső, legmagasb, legigazabb alapja, biztosítéka, nevelője, szentesítője valaha ellenkezés jöhessen az igazság egyetlen csalhatlan őrével a pápai tévmentességgel? És ki nem látja be, hogy ellenkezőleg a pápai tévmentesség egy oly erkölcsi tekintély, mely a lelkiismeretszabadságot, ennek praktikus kifejlődését és uralmát az erkölcs birodalmában nemcsak lehetővé teszi, hanem az élet minden körülményei között föltétlenül garantirozza. Ha tehát elleneink a pápai tévmentességben még is a lelkiismeret szabadságnak zsarnokát látják, ez onnan van, mert vagy nem a tévmentességet viszonyítják a lelkiismeretszabadsághoz, hanem ellenkezőjét, a tévmentes pápában még mindig egy tévedhető embert szemlélvén; vagy kiterjesztik azt a végtelenig a vatikáni zsinat határozatának ellenére; így aztán nem csoda, ha a lelkiismeret zsarnokság réme üldözi őket mindenütt, mely pedig csak eszmezarvarban sinlőddé agyuk csodaszülöttje, vagy végre a lelkiismeret szabadságot szantszándékkal összevesztetik a lelkiismeretlenség féktelenség-

geivel, miknek utját állni természetesen a pápai tévmentesség van hivatva.

Az sem áll, mintha a pápai tévmentesség az államot feszélyezné ama magasztos hivatása teljesítésében, hogy polgárainak erkölcsét védje, ápolja. Mert az állam eme magasztos hivatását csak azon abszolút igazságok elfogadása, védelme és érvényre emelése által teljesítheti, melyeket Isten az egyedül tévmentes tekintélyvel közölt. Ezen igazságoktól magát, valamint az egyed, úgy az állam sem függetlenítheti; mert az állam tényezői és képviselői is csak emberek, kiket sem a választók mandátuma, sem a bársonyszék, sem a fejedelmi zsámoly, de még a trón és korona sem teheti felsőbb lényekké. Ama vád tehát, hogy a pápai tévmentesség rablánczra fűzi a lelkiismeret szabadságot, ellenkezik Istennel, ellenkezik az állammal, ellenkezik az erkölccsel, melyet függetleníteni akar az igazságtól; de ellenmond végre önmagának; mert feltalálói míg egyrészt korlátlan vallásszabadságot hangoztatnak, másrészt tajtékzó dühvel támadják meg a katholicismust a pápai tévmentességről szóló dogmájáért. És mivel menti magát a liberalismus a tévmentességi dogma ellen indított, zívós kitartással és megátalkodással folytatott szenvedélyes harczáért?

Sokkal léleményesebb a liberalismus, hogy sem e kérdésre is a felelettel adós maradjon. Azt mondja ugyanis erre, hogy a kath. egyház a tévmentességi dogma kihirdetésével veszélyes ellensége lön az államnak, úgy kell tehát vele bánni az államnak, mint ellenséggel; a tévmentesség tana államveszélyes, ennek követőit azért úgy kell tekintenie az államnak, mint államveszélyeseket. De ha a liberalismus, ennyire léleményes az ő torzsalkodásaiban, ellenvetéseiben, vádaskodásaiban, úgy szerzőnk sem kevésbé „schlagfertig“ nemes védekezésében. A fölületességnek azonban ex principio ellensége lévén, jelen monumentális művének felét szenteli arra, hogy ezen legsúlyosabb vádat, melylyel az államátültetett, s a politika terén óriási arányokban kifejtett kulturharczot akarja a liberalismus igazolni, indokolásával együtt részletesen megvizsgálja, és a pártatlanság bonczkésének kimelése nélkül tárgyilagossá megvizsgálja. Mi pedig kitűzött célunk és szándékunkhoz hiven, ezen II. részt sem fogunk késni vázlatos, de minden főbb pontot érintő kivonatunkkal t. olvasóinkat bővebben megismertetni.

(Folyt. köv.)

— Megjelent a 12 „Röpirat“ II. füzeté, következő érdekes tartalommal: Válaszul a zsidó reakciónak. Zsidó ügyvédek, D. től. Az első lépés, Borsodi Szilágyi Dezsőtől. Államunk és a judaismus, Keöd Józseftől. A fausi zsidó korcsmárosokról, Antisemitától. Egy-némely magyar lap magatartása az antiszemitikus mozgalommal szemben, Várfalvy F. Dénestől. A berlini Antiszemita Liga nyílt levele, Treitschke Henrik német birodalmi gyűlési képviselő a zsidókról. Antisemitismus Galicziában. Hangok a vidékről. Levelek a szerkesztőhöz: Sáros, Nógrád, Somogy (2) Pest, Tren-

csén. (2) s Vas-megyéből, Aradról és Nagyváradról. Egy füzet ára 50 kr. Budapest 1880. nov. 15. 2-ik kiadás.

A napi események köréből.

— **Előfizetési figyelmeztetés.** A „Közművelődés“ az 1881. év elején negyediki évi pályáját kezdi meg, illetőleg fogja folytatni megoldását azon feladatoknak, melyeket az „Erdélyi rom. kath. irodalmi társulat“ céljaihoz képest a hittudomány, bölcsészet, oktatás-nevelészet, nyelvészet, szépirodalom stb. körében általában a helyes művelődés érdekében maga elé tűzött kezdettől fogva.

A lefolyt évek eredményei sanyaru időviszonyok nehézségeinek leküzdését s a magasztos cél elérése felé való küzdelmes uttörést képeznek. Nem hizeleghetünk azzal magunknak, hogy nagy föladatokat oldottunk meg, de azt bátran állithatjuk, hogy az események rohamos fejlődése újabb föladatokat sorát mérí ki minden a valódi keresztény katolikus szellem terjesztése, hazája és a nagy társadalom jólétéért nemesen lángoló kebel lankadhatlan törekvése elé. Azért nem a régi dicsőség babérain való megnyugvás édes ölében pihenni, hanem újabb fáradoalmak elvállalása s összetartó működés által a jövő biztosítása végett kell sikra szállnunk s a valódi lelkesedés hevével kitarító munkára magunkat fölverteznünk.

A társulati alapszabályok 4. §. értelmében az alapító tagok egyszer mindenkorra 50 frtot, a pártolótagok évenként 5 frtot, a rendes működő tagok évenként 2 frtot fizetnek. Az alapító- és pártolótagok a lapot tagsági díjaikért kapják, a rendes tagok is ezen előnyben részesülnek, de e mellett az illető szakosztályok részére évenként legalább egy dolgozatot tartoznak küldeni.

Az előfizetési ár egész évre 4 frt, felévre 2 frt. Mind a tagsági díjak mint az előfizetési pénzeszegek az „Erdélyi rom. cath. irodalmi társulat“ pénztárnak Gyula-Fehérvárra a várba küldendők. Kelt Gy.-Fehérvártt, 1880. Dec. 25.

A kölcsönösen elfogadott elvek és célok alapján létesült szövetségés elődázhatlan kötelezettséget ró a szövettekzezőkre. Az „Erdélyi irodalmi társulat“ minden tagjának ezen kötelezettség mély érzetétől kell áthatva lenni s ebből kifolyólag a szent ügyet mind anyagi, mind szellemi támogatásban részesíteni.

Fölkérjük tehát ügyfeleinket, hogy sziveskedjenek a társulat közlönyének a „Közművelődés“-nek 1881-iki negyediki évfolyamára előfizetni vagy a társulat tagjai közé lépve az igaz ügy fölvirágoztatásában valódi önzetlenséggel és önfeláldozó odaadással fáradozókat segíteni.

A szerkesztő-bizottság.

— A szent László társulat. Dec. 2-án tartott gyűlésén Dr. Schlauch Lőrincz szatmári püspök ur ő méltósága elnökölt. Mélt. Kubinszky Mihály fölsz. püspök ur a csángó ügyről terjedelmes jelentést s javaslatokat tett, melyek a választmányhoz utasítottak. A pénztári kimutatás szerint a társulat bevétele 4862 frt 15 kr., kiadása 4206 frt 29 kr., alapítványi tőke készpénzben 18072 frt 72 kr., értékpapírban 21,250 frt.

— A dornbach plebános II. József császár lelkiüdvéért való imára hívta föl a híveket trónra léptének százados évfordulója alkalmából; ezért egy Berthold W. Kohn nevű zsidó őt párbajra hívta ki egy levélben, melyben e merészségét azzal indokolja, hogy „zsidó és cosmopolita.“ Az illetékes fenytőtörvényszék, kinek az ügy kezébe szolgáltatott van hivatva ezen a világ első cosmopolitájának, (a légy) jellemző sajátságával tündöklő verekedni vágyó „uri embernek“ a rendesnél kissé gyorsabban forgó vérét a rendes kerékvágásba visszaterelni.

— A siami ikrek új kiadásban nálunk. Lékán egy szegény napszámosnő nov. 24-én leányikreket szült, kikaltestőktől nyakukig összevannak nőve. —

— Berlinben folyó hó 1-én dr. Lasson egyetemi tanár, ki jónak látta előadásába a zsidókérdést is belevegyíteni s a zsidó mozgalom ellen nyilatkozni, megadta az árát tapintatlanságának; mert az egyetemi hallgatók nagy tömege által insultáltatott és előadásának félboszakítására kénytelenített. —

— Karácsonyi ajándék. Az „üvegemberke“ beszély, írta Mylius Otfred, német eredetiből szabadon fordította Dr. rülöp Adorján, kiadja az „Erdélyi rom. kath. irodalmi Társulat. 8 r. 99 l. Csinos kiállítás. Ára 30 kr. Megrendelhető a társulat pénztáránál Gy.-fehérvártt a várban.

Szerkesztői telephon.

— Cs.-nak. A czikk némi módosítással jöni fog. Lapunk tere minden életrevaló tanügyi mozzanat és czikk számára nyitva áll.

— P. Á.-nak. Későn jött; de lesz alkalom a közölhetésre. Szives üdvözllet!

— F. A.-nak. Zenta. 500 példányban látott napvilágot; kedvező fogadtatásban részesült. A „Cz.“ fölötti érdekes tanulmány jönni fog.

— K. Protásnak. Mindkét czikk talpra eseit; megjelennének. Üdvözllet!

— Kérdezőknek: Az 1878—79-ki hátrálékosok, 1880-ra is hátrálékban vannak.

Kiadja: Az erdélyi rom. kath. irodalmi társulat. Szerkesztő-bizottság. Felelős szerkesztő: BIRÓ BÉLA Szerkesztőtársak. BALOGH IGNÁCZ, CSERNI BÉLA, CSISZÉR JÁNOS, Dr. TÓDOR JÓZSEF.